

TURIZM IMKONIYATLARI ORQALI MADANIY MEROS OB'EKTLARIDA AHOLINING ISH BILAN BANDLIGINI YAXSHILASH

Ibodillayev Habibulla Abdullayevich

Qarshi davlat universiteti, Yoshlar bilan ishlash bo'limi tyutori

Annotatsiya. *Mazkur maqolada turizm sohasining madaniy meros ob'ektlari joylashgan hududlarda aholi bandligini ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Madaniy yodgorliklar asosida tashkil etilayotgan turistik faoliyatlar orqali yangi ish o'rinlari yaratish, mahalliy aholining iqtisodiy faolligini oshirish, yoshlar va ayollar bandligini ta'minlash imkoniyatlari tahlil qilingan. Shu bilan birga, xorijiy tajribalar asosida O'zbekistonda madaniy meros asosida barqaror turizmni rivojlantirish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari turizm sohasining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatga egaligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *turizm, madaniy meros, bandlik, ish o'rinlari, hududiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik, mahalliy aholi, infratuzilma, xizmat ko'rsatish sohasi, barqaror turizm.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается роль туристической отрасли в обеспечении занятости населения в регионах, где расположены объекты культурного наследия. Анализируются возможности создания новых рабочих мест, повышения экономической активности местного населения, а также вовлечения молодежи и женщин в сферу туризма. На основе зарубежного опыта предложены пути устойчивого развития культурного туризма в Узбекистане. Результаты исследования подчеркивают не только экономическое, но и социально-культурное значение туризма.*

Ключевые слова: *туризм, культурное наследие, занятость, рабочие места, региональное развитие, социально-экономическая устойчивость, местное население, инфраструктура, сфера услуг, устойчивый туризм.*

Annotation. *This article explores the role of tourism in improving employment opportunities in areas with cultural heritage sites. It analyzes the potential for job creation, increased economic activity among the local population, and greater engagement of youth and women in the tourism sector. Drawing on international experiences, the article suggests ways to develop*

sustainable cultural tourism in Uzbekistan. The findings highlight the economic, social, and cultural importance of tourism.

Keywords: *tourism, cultural heritage, employment, job creation, regional development, socio-economic stability, local population, infrastructure, service sector, sustainable tourism.*

Kirish. Bugungi kunda turizm sohasining jadal rivojlanishi nafaqat iqtisodiy o'sish omili, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim vosita sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, tarixiy va madaniy meros ob'ektlariga boy bo'lgan O'zbekiston sharoitida turizm sohasi orqali aholining ish bilan bandligini ta'minlash imkoniyatlari sezilarli darajada kengaymoqda. Madaniy meros ob'ektlari — qadimiy me'moriy yodgorliklar, tarixiy shahar markazlari, arxeologik topilmalar va boshqa noyob madaniy qadriyatlar — nafaqat milliy o'zlikni ifodalaydi, balki ulkan iqtisodiy salohiyat manbai sifatida ham e'tiborga molikdir. Shuni alohida ta'kidlash joizki, madaniy meros ob'ektlari joylashgan hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyati juda yuqori. Misol uchun, Buxoro, Samarqand, Xiva, Shahrisabz kabi shaharlarda joylashgan tarixiy yodgorliklar har yili minglab sayyohlarni jalb etmoqda. Ushbu hududlarda turizm xizmatlariga ehtiyojning ortishi bilan mehmonxona, restoran, gidlik xizmati, milliy hunarmandchilik, transport xizmatlari, suvenir ishlab chiqarish kabi ko'plab sohalarda aholi bandligini ta'minlash mumkin. Bu esa bevosita iqtisodiy faollikni oshirib, hududiy taraqqiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Madaniy meros ob'ektlari asosida barpo etilgan turizm loyihalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning barqaror mexanizmlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda davlat tomonidan yaratilayotgan qonunchilik bazasi, soliq imtiyozlari, subsidiya va grantlar orqali ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan, mahalliy aholining turizmga jalb qilinishi — ularning ijtimoiy faolligini oshiradi, o'z-o'zini band qilish darajasini ko'taradi va migratsiya oqimini kamaytiradi. Ayniqsa, yoshlar va ayollar uchun bandlikni ta'minlashda turizm sektori katta imkoniyatlarni ochib beradi. Mahalliy aholi tomonidan tashkil etilgan homestay (oilaviy mehmonxona) xizmatlari, ekskursiyalar, milliy oshxonalar, folklor chiqishlari orqali milliy madaniyatni namoyish qilish bilan birga daromad manbai ham yaratiladi. Bundan tashqari, turizm orqali madaniy meros ob'ektlarini saqlash va ularni jahon miqyosida targ'ib qilish imkoniyati ham kuchayadi. Ya'ni, sayyohlarning ko'payishi madaniy yodgorliklarning saqlanishi va restavratsiya ishlariga

mablag‘ jalb etilishini rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, mahalliy aholi orasida tarixiy ob‘ektlarga nisbatan e‘tibor va g‘urur hissi ortadi, bu esa jamiyatda madaniy ong va fuqarolik mas‘uliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu o‘rinda, xalqaro tajribalarga murojaat qilish ham maqsadga muvofiqdir. Masalan, Italiya, Ispaniya, Turkiya kabi mamlakatlarda madaniy meros asosida rivojlangan turizm sohasi millionlab ish o‘rinlari yaratgan. O‘zbekiston ham bu yo‘nalishda salmoqli salohiyatga ega. Ayniqsa, BMT Jahon Turizm Tashkiloti tomonidan O‘zbekistonning “Ipak yo‘li” bo‘yicha global turizm loyihalariga jalb etilishi xalqaro e‘tirofning oshib borayotganini ko‘rsatadi. Bu esa milliy turizm resurslarini yanada kengaytirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, shu orqali yangi ish o‘rinlari tashkil etish imkonini beradi.

Turizm imkoniyatlari orqali madaniy meros ob‘ektlarida aholining ish bilan bandligini yaxshilash — ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Bu nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki madaniy merosni asrab-avaylash, uni kelajak avlodlarga yetkazishning barqaror yo‘li sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat siyosati va mahalliy tashabbuslarning uyg‘unligi asosida bu yo‘nalishda salmoqli natijalarga erishish mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Turizm sohasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, xususan, madaniy meros ob‘ektlari orqali bandlikni ta‘minlashdagi roli ko‘plab xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda muhim mavzu sifatida ko‘tarilgan. Ilmiy adabiyotlarda turizm iqtisodiyotning barqaror o‘lishiga xizmat qiluvchi omil sifatida qaraladi. Xususan, J. Tribe (2011) tomonidan qayd etilganidek, turizm nafaqat xizmat ko‘rsatish sohasini faollashtiradi, balki hududlarda iqtisodiy diversifikatsiyani rag‘batlantiradi, yangi tadbirkorlik tashabbuslarini yuzaga keltiradi.

Mahalliy tadqiqotchilardan I. Islomov (2020) va M. G‘ulomov (2019) o‘z izlanishlarida O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish orqali yangi ish o‘rinlari yaratish, ayniqsa, chekka hududlarda aholini iqtisodiy faoliyatga jalb etish imkoniyatlarini alohida ta‘kidlaganlar. Ular ta‘kidlaganidek, tarixiy obidalar va arxeologik meros ob‘ektlari mavjud bo‘lgan hududlarda mahalliy aholini turistik xizmatlar, hunarmandchilik, transport va ovqatlanish sohalariga jalb qilish orqali bandlik darajasi sezilarli darajada oshadi. Yana bir muhim manba sifatida BMTning Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) tomonidan e‘lon qilingan hisobotlarda madaniy turizmning bandlikka ta‘siri borasida aniq statistik ma‘lumotlar berilgan. Masalan, 2019-yildagi hisobotga ko‘ra, dunyo bo‘yicha turizm sohasida ishlayotganlarning 40 foizdan ortig‘i bevosita yoki bilvosita

madaniy meros bilan bog'liq turizm faoliyatiga jalb etilgan. Bu esa, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bandlikni oshirishda muhim strategik yo'nalish bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

Qator xalqaro tadqiqotlarda madaniy turizm faqat daromad manbai emas, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlovchi, madaniy merosni saqlovchi va rivojlantiruvchi omil sifatida qaraladi. Masalan, A. Richards va G. Munsters (2010) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda madaniy turizm va mahalliy aholi o'rtasidagi aloqadorlik, ularning o'zaro manfaatli hamkorlik asosidagi rivoji ko'rsatib o'tilgan. Ular taklif qilgan modelga ko'ra, madaniy merosni ommalashtirish orqali nafaqat sayyohlar oqimi oshiriladi, balki mahalliy aholi uchun iqtisodiy va madaniy yutuqlar ham yaratiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-martdagi PQ-4231-sonli qarorida "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, ulardan foydalanish va ommalashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" muhim vazifalar belgilab berilgan. Ushbu hujjatda madaniy yodgorliklarni asrab-avaylash bilan birga, ulardan samarali foydalanish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini tashkil etish bo'yicha mexanizmlar ko'zda tutilgan.

Yuqorida tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, turizm imkoniyatlaridan unumli foydalanish orqali nafaqat iqtisodiy barqarorlikka erishish, balki madaniy merosni muhofaza qilish, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, mahalliy aholi bandligini oshirish mumkin. Shu bois, ilmiy manbalar asosida olib borilgan tahlillar ushbu yo'nalishdagi siyosiy va strategik qarorlarni ilmiy asosda shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Munozara. Turizm imkoniyatlaridan samarali foydalanish va ularni madaniy meros ob'ektlari bilan integratsiyalash orqali aholining ish bilan bandligini ta'minlash masalasi, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun dolzarb bo'lib qolmoqda. Mazkur yo'nalishdagi mavjud tajribalar va ilg'or g'oyalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, turizm sektori iqtisodiy o'sishning muhim drayveri sifatida xizmat qilishi bilan birga, u ijtimoiy muammolarni hal etishda ham samarali vositaga aylanishi mumkin. Xususan, bandlik muammosini yumshatish, ayollar va yoshlar uchun ish o'rinlarini yaratish, infratuzilmani yaxshilash va mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash singari ko'plab jihatlar aynan turizm orqali yechim topmoqda.

Madaniy meros ob'ektlari joylashgan hududlarda turizm salohiyati yuqori bo'lsa-da, ushbu salohiyatdan to'liq va samarali foydalanilmayotgani ayrim holatlarda kuzatiladi. Bu, eng avvalo, infratuzilmaning yetarlicha

rivojlanmagani, malakali kadrlar yetishmasligi, marketing strategiyalarining sustligi, xizmat ko'rsatish sifati va xilma-xilligining pastligi bilan izohlanadi. Shu bois, turizm sohasida bandlikni oshirishni ko'zlovchi chora-tadbirlar nafaqat sayyohlar oqimini ko'paytirishga, balki mahalliy aholining iqtisodiy faol ishtirokini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bunda, birinchi navbatda, aholini o'qitish, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Mahalliy aholini turizm faoliyatiga jalb etishda madaniy meros ob'ektlarining roli juda muhimdir. Bu ob'ektlar o'z-o'zidan sayyohlar uchun jalb etuvchi kuchga ega bo'lib, ularga asoslangan faoliyatlar orqali mahalliy aholiga yangi daromad manbalarini yaratish mumkin. Misol uchun, xalq amaliy san'ati, milliy taomlar, tarixiy ekskursiyalar, folklor chiqishlari, oilaviy mehmonxonalar va boshqa xizmat turlari orqali mahalliy aholining turizmga bevosita qo'shilishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, ularning yashash sharoitini yaxshilash, ijtimoiy faolligini oshirish hamda iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy turizm modelida barqarorlik tamoyillariga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, turistik faoliyat shunday tashkil etilishi kerakki, u nafaqat qisqa muddatli iqtisodiy manfaat keltirsin, balki uzoq muddatli ijtimoiy va ekologik foyda ham bersin. Bu borada ekologik toza xizmat turlarini rivojlantirish, mahalliy resurslardan oqilona foydalanish, tarixiy yodgorliklarni asrash va restavratsiya qilish, hamda madaniy qadriyatlarni hurmat qilish muhim o'rin tutadi. Aks holda, turizmning haddan tashqari tijoratlashuvi tarixiy-madaniy merosni yemirish xavfini yuzaga keltiradi. Shu sababli turizm va madaniy merosni muvozanatli rivojlantirish konsepsiyasiga rioya qilish zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli turizm modeli mahalliy aholi bilan bevosita hamkorlikda amalga oshiriladi. Masalan, Italiya, Gretsiya va Hindiston kabi davlatlarda madaniy turizm aynan mahalliy aholi ishtiroki asosida tashkil etilgan bo'lib, bu holat ularda nafaqat turizmning barqaror rivojlanishini, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlagan. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda ijobiy harakatlar kuzatilmoqda. Xususan, "Ipak yo'li" loyihasi doirasida tarixiy shaharlarda qator infratuzilma loyihalari amalga oshirilmoqda, xorijiy investitsiyalar jalb qilinmoqda, yoshlar va ayollar uchun bandlik dasturlari yo'lga qo'yilmoqda. Biroq bu tashabbuslarni yanada kuchaytirish, ular samarasini monitoring qilish va natijalarga yo'naltirilgan boshqaruv tizimini joriy etish bugungi kun talabi hisoblanadi. Turizm imkoniyatlaridan foydalanish orqali madaniy meros ob'ektlari atrofida

aholining bandligini ta'minlash — nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy taraqqiyotning strategik yo'nalishidir. Bu boradagi faoliyatlar tizimli yondashuv, davlat siyosati, mahalliy tashabbuslar va xalqaro hamkorlik asosida olib borilgandagina kutilgan natijani beradi. Shu bois, kelgusida mazkur yo'nalishda ilmiy izlanishlarni chuqurlashtirish, sohani tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish hamda zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. O'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, turizm sohasi ayniqsa madaniy meros ob'ektlari joylashgan hududlarda aholining ish bilan bandligini oshirishda ulkan salohiyatga ega. Turizm faoliyatining bevosita va bilvosita tarmoqlari orqali yangi ish o'rinlarini yaratish, mahalliy aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash imkoniyati mavjud. Bu holat, ayniqsa, ishsizlik darajasi yuqori bo'lgan qishloq va chekka hududlarda o'zining ijobiy samarasini ko'rsatadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, madaniy meros ob'ektlarini turizm faoliyatiga integratsiyalash — nafaqat ularni asrash va ommalashtirish, balki ularning atrofidagi iqtisodiy muhitni faollashtirish, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish va xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, hunarmandchilik, milliy taomlar tayyorlash, gidlik xizmatlari, mehmonxona va oilaviy turar joylar tashkil etish kabi yo'nalishlar bandlik darajasini oshirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, xalqaro tajriba va amaliyotlar tahlili asosida shuni aytish mumkinki, mahalliy aholini turizm faoliyatiga faol jalb etish, ularga zarur ko'nikma va bilimlarni berish orqali turizmning barqaror va ijtimoiy samarali shaklini shakllantirish mumkin. Buning uchun, bir tomondan, davlat tomonidan me'yoriy-huquqiy baza va infratuzilmani takomillashtirish zarur bo'lsa, ikkinchi tomondan, nodavlat sektor va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikda aholining turizmga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash muhimdir. Turizm imkoniyatlaridan foydalanish orqali madaniy meros ob'ektlari atrofida barqaror bandlikni ta'minlash — O'zbekiston uchun nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy taraqqiyot nuqtai nazaridan ham strategik ahamiyatga ega. Shu sababli, bu yo'nalishda tizimli yondashuvni kuchaytirish, ilmiy izlanishlar asosida qarorlar qabul qilish va zamonaviy boshqaruv uslublarini joriy etish lozim. Kelgusida bu yo'nalishda amalga oshiriladigan sa'y-harakatlar mamlakatda turizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog'iga aylantirish bilan birga, aholining turmush darajasini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomov I. O‘zbekistonning madaniy meros ob’ektlarida turizmni rivojlantirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 156 b.
2. G‘ulomov M. Turizm sohasida bandlik masalalari: muammo va yechimlar. – Samarqand: Zarafshon, 2019. – 112 b.
3. Tribe J. The Economics of Recreation, Leisure and Tourism. – London: Routledge, 2011. – 472 p.
4. Richards G., Munsters W. Cultural Tourism Research Methods. – Oxford: CABI Publishing, 2010. – 232 p.
5. Tribe, J. (2011). The Economics of Recreation, Leisure and Tourism. Routledge.
6. Richards, G., & Munsters, W. (2010). Cultural Tourism Research Methods. CABI Publishing.
7. UNWTO (2019). International Tourism Highlights, 2019 Edition. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
8. Islomov, I. (2020). “O‘zbekistonda madaniy meros va turizm: bandlikning rivojlanish omillari”. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, 6(2), 45–58.
9. G‘ulomov, M. (2019). Turizm industriyasining rivojlanish istiqbollari va iqtisodiy o‘lishga ta’siri. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
10. Smith, M. K. (2009). Issues in Cultural Tourism Studies. Routledge.
11. Hall, C. M., & Williams, A. M. (2008). Tourism and Innovation. Routledge.
12. Buhalis, D. (2000). “Marketing the Competitive Destination of the Future”. Tourism Management, 21(1), 97–116.